



## Ülke Toprakları ve Tarım Arazilerinin Bitkisel ve Hayvansal Üretim Faaliyeti Dışında Kullanımı

Kadir Karakuş<sup>1\*</sup>, Seçil Karakuş<sup>2</sup>, Hasan Çelikyürek<sup>3</sup>

<sup>1</sup>Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü, Malatya/Türkiye

<sup>2</sup>Yavuz Selim Ortaokulu, Battalgazi, Malatya/ Türkiye

<sup>3</sup>Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Gevaş Meslek Yüksekokulu, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, Van/Türkiye

### MAKALE BİLGİSİ

### ÖZET

#### Derleme

Geliş : 24 Aralık 2019

Kabul : 27 Aralık 2019

#### Anahtar Kelimeler

Tarım

Tarım arazisi

Toprak

#### \* Sorumlu Yazar

e-mail:

kadir.karakuş1@gmail.com

Tarım, bitkisel ve hayvansal ürünler elde etmek amacıyla toprağın işlenmesi ve hayvan yetiştirmeyi içeren faaliyetlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Dünya nüfusu her geçen gün artarken, tarım arazileri ve verimli topraklar maalesef aynı oranda artmayıp, aksine azalmaktadır. Günümüzde, özellikle verimli tarım arazilerinin insanlar tarafından amacı dışında kullanımlarının hız kazanması ile konunun önemi daha da artmaktadır. Türkiye’de tarım arazileri tarımsal üretim dışında yoğun olarak kentleşme, sanayi, turizm, madencilik, enerji santralleri, alt yapılar, endüstriyel tesisler, karayolları, demiryolları, hava limanları, barajlar, kanallar, boru hattı gibi kamu yatırımları ve diğer alanlarda kullanılmaktadır. Tarım arazilerinin geri dönüşümü olamayacak şekilde tarım dışı kullanımı kısa vadede rant veya kazanç, uzun vadede ise fiyat ve destekleme politikasının olumsuz etkileri ile tarım topraklarının elden çıkması, telafisi olmayacak şekilde üretimde azalma ve buna bağlı olarak sosyal-ekonomik olumsuzlukları beraberinde getirecektir. Ülkemizde hayvancılıkla ilgili olumsuz gelişmeler sonucunda meralar elden çıkartılarak amaç dışı turistik tesis, sanayi tesisi veya alışveriş merkezi, kentsel dönüşüm projeleri kapsamında toplu konut alanına dönüştürülmektedir. Gelecek generasyon için, yaşanabilir bir doğa, gıda ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri tarım arazisi ve toprak bırakılması için kaynakların planlı ve rasyonel bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

## Use of Country Soils and Agricultural Lands Except Plant and Animal Production Activities

### ARTICLE INFO

### ABSTRACT

#### Review

Received : 24 December 2019

Accepted : 27 December 2019

Agriculture can be defined as all activities involving cultivation of land and animal husbandry in order to obtain plant and animal products. As the world population increases day by day, unfortunately,

Lütfen aşağıdaki şekilde atıf yapınız / Please cite this paper as following;

Karakuş, K., Karakuş, S., Çelikyürek, H. 2019. Ülke toprakları ve tarım arazilerinin bitkisel ve hayvansal üretim faaliyeti dışında kullanımı, Journal of Animal Science and Products (JASP) 2 (1):84-90.

---

**Keywords**

Agriculture  
Agricultural land  
Soil

---

**\* Corresponding Author**

e- mail:  
kadir.karakus1@gmail.com

agricultural lands and fertile soils do not increase at the same rate, but on the contrary, it decreases. urbanization farmland extensively outside of agricultural production in Turkey, industry, tourism, mining, power plants, sub-structures, industrial facilities, highways, railways, airports, dams, canals, is used in public investment and other areas such as pipeline. Non-agricultural use of agricultural lands which cannot be recycled will bring rent or gain in the short term, negative effects of price and support policy in the long term and the disposal of agricultural lands, decrease in irreversible production and consequently socio-economic problems. As a result of negative developments related to animal husbandry in our country, pastures are disposed of and tourism facilities, industrial facilities or shopping centers are turned into mass housing areas within the scope of urban transformation projects. For the next generation, resources should be used in a planned and rational way to leave a livable nature, agricultural land and soil where they can meet their food needs.

---

**Giriş**

Tarım, bitkisel ve hayvansal ürünler elde etmek amacıyla toprağın işlenmesi ve hayvan yetiştirmeyi içeren faaliyetlerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2019a). Bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinin birlikte değerlendirildiği tarım arazileri üstünde yapılan hayvancılık, tarımsal etkinliğin içerisinde ve ayrı bir alan olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir (Topçu, 2012). Tarım; istihdam sağlayan, nüfusun beslenmesi için ihtiyaç duyulan gıdaları üreten, sanayi için girdi sağlayan, ülke ihracatına katkıda bulunan, milli gelirin önemli bir kısmını oluşturan bir sektördür. Bu nedenle tarım alanlarının amaç dışı kullanılması konusu önemlidir (Bayar, 2018). Toprak ve tarımsal arazi kavramları birbirinden farklıdır. Tarım arazisi; toprak, topoğrafya, iklim, bitki örtüsü ve diğer ekolojik faktörler bakımından tarımsal üretim için uygun olan arazidir. Toprak ise arazinin bir

parçasıdır. Mineral ve organik maddelerin ayrışması sonucunda oluşan, yaşamın sürdürülmesini sağlayan canlı ve doğal en önemli kaynaklardan biridir (Topçu, 2012; Anonim, 2019a; Turan ve ark., 2019).

Dünya nüfusu her geçen gün artarken, tarım arazileri ve verimli topraklar maalesef aynı oranda artmayıp, aksine azalmaktadır. Günümüzde, özellikle verimli tarım arazilerinin insanlar tarafından amacı dışında kullanımlarının hız kazanması ile konunun önemi daha da artmaktadır. Tarım nüfusu ve tarımsal üretimin öne çıktığı bir ülke olarak Türkiye’de; doğal kaynaklar, tarım arazisi ve toprak varlığı gibi üretim faktörlerinin amaç dışı kullanımlara karşı korunması bir zorunluluk arz etmektedir. Ülkemizde toprak kaynaklarının tarımda kullanılması hususundaki ilk çalışmalar Cumhuriyet döneminde Tarım Bakanlığı tarafından 1932 yılında başlatılmıştır. 1960 yılında TOPRAKSU Genel Müdürlüğü’ nün kurulmasıyla arazilerin

kullanım alanlarına göre belirlenmesi amaçlanmıştır. Tarım alanlarının tarım arazisi dışında kullanımlarının en önemli nedenlerinden biri olarak artan nüfus gösterilmektedir (Dengiz ve Sarıoğlu, 2011).

Türkiye’de tarım arazileri tarımsal üretim dışında yoğun olarak kentleşme, sanayi, turizm, madencilik, enerji santralleri, alt yapılar, endüstriyel tesisler, karayolları, demiryolları, hava limanları, barajlar, kanallar, boru hattı gibi kamu yatırımları ve diğer kullanım alanlarında kullanılmaktadır. Bunun sonucunda sürdürülebilir tarım toprağı kullanımı olumsuz yönde etkilenmektedir. Tarım arazilerinin geri dönüşümü olamayacak şekilde tarım dışı

kullanımı kısa vadede rant veya kazanç, uzun vadede ise fiyat ve destekleme politikasının olumsuz etkileri ile tarım topraklarının elden çıkması, telafisi olmayacak şekilde üretimde azalma ve buna bağlı olarak sosyo-ekonomik olumsuzlukları beraberinde getirecektir (Aksoy, 1997; Yılmaz, 2001). Geri dönüşümü olmayan tarımsal üretim kaynaklarının yok olmasına paralel olarak açlık, ekolojik dengenin bozulması, biyolojik çeşitliliğin azalması, tarıma dayalı yatırımların son bulması gibi birçok olumsuz faktör de kaçınılmaz bir sonuç olacaktır (Topçu, 2012; Akseki ve Meşhur, 2013; Karakuş ve Karakuş, 2017).

Tablo 1. Yıllara göre toplam tarım arazisi kullanımı (Çolak ve Memişoğlu, 2018)

Yıllar	Türkiye'de toplam ekilen alan (ha)
2001	26 350 475
2002	26 579 218
2003	26 027 240
2004	26 593 178
2005	26 606 715
2006	25 876 271
2007	24 887 394
2008	24 505 223
2009	24 294 681
2010	24 394 205
2011	23 613 762
2012	23 781 999
2013	23 805 512
2014	20 697 903
2015	20 649 766
2016	20 433 356

Ülkemizde ekilebilir tarım alanları her geçen yıl azalmaktadır. 2001 yılında bu rakam 26.350.475 ha iken, 2016 yılında ise 20.433.356 ha olmuştur.

(Çolak ve Memişoğlu, 2018).

Türkiye tarım alanları son yıllarda giderek azalmıştır. Son 18 yılda yaklaşık %16 oranında bir azalma söz

konusudur (Anonim, 2019c; Anonim, 2019d, Anonim, 2019f).

Tablo 2. Türkiye’de tarım alanları 1990 – 2018 verileri (Anonim, 2019d)

Tarım Alanı	1990		2002		2015		2016		2017		2018	
	(Bin ha)	%	(Bin ha)	%	(Bin ha)	%	(Bin ha)	%	(Bin ha)	%	(Bin ha)	%
Tarla Bitkileri	18.868	67,7	17.935	67,5	15.723	66,0	15.575	65,7	15.532	66,4	15.436	66,5
Nadas	5.324	19,1	5.040	19,0	4.114	17,2	3.998	16,9	3.697	15,8	3.513	15,1
Sebze	635	2,3	930	3,5	808	3,4	804	3,4	798	3,4	784	3,4
Meyve, İçecek ve Baharat	3.029	10,9	2.674	10,1	3.284	13,7	3.329	14,0	3.343	14,3	3.462	14,9
Süs Bitkileri	-	-	-	-	5	0,02	5	0,02	5	0,02	5	0,02
TOPLAM	27.856	100	26.579	100	23.934	100	23.711	100	23.375	100	23.200	100

Tablo 3. Türkiye’de bölgelere göre mera alanlarının değişimi (Gökkuş, 2018)

Bölgeler	1970 Köy Hizmetleri		1991 Tarım Sayımı		2001 Tuik Sayımı		1998-2019-1	
	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%	Alan (ha)	%
Ege	1.027.900	1,32	615.900	0,79	802.879	1,03	276.924	0,35
Marmara	463.600	0,59	564.100	0,72	552.662	0,71	283.743	0,36
Akdeniz	1.002.400	1,29	434.300	0,56	659.334	0,85	580.406	0,74
İç Anadolu	5.884.200	7,54	3.890.300	4,99	4.570.182	5,86	4.166.634	5,34
Karadeniz	1.993.100	2,56	1.556.000	1,99	1.533.603	5,81	1.263.469	1,61
Doğu Anadolu	9.162.100	11,75	4.573.400	5,86	5.485.449	7,03	4.337.580	5,56
Güney Doğu Anadolu	2.165.100	2,78	743.600	0,95	1.012.576	1,30	787.739	1

Dünya 3,4 milyar hektar mera alanı içerisinde Türkiye 14,6 milyon hektar ile 46. sırada yer almaktadır. Ne yazık ki mera alanlarımız hızla azalmaktadır. Ülkemizde hayvancılıkla ilgili olumsuz gelişmeler sonucunda meralar elden çıkartılarak amaç dışı turistik tesis, sanayi tesisi veya alışveriş merkezi, kentsel dönüşüm projeleri kapsamında toplu konut alanına

dönüştürülmektedir. Ayrıca terör ve ekonomik sorunlar nedeni ile kırsaldan kente göç ile hayvancılığı yapacak olan gençlerin iş tercihlerinin değişmesi, köylerin boşalması, mera ıslahının uzun yıllar geçmesine rağmen istenilen seviyede olmaması bu alanların hızla kaybolmasına neden olmaktadır. Meraların kullanım amacının dışına çıkışının önlenmesi ülke hayvansal

üretimi açısından son derece önemlidir (Sabancı ve Yavuz, 2015; Anonim, 2019e).

Çayır mera alanları 1970 yılında 2.165.100 ha iken, 2019 yılında bu rakam büyük oranda düşerek 787.739 ha olmuştur (Gökkuş, 2018). Mera alanlarının azalması ve yanlış kullanılması sonucunda yem üretimindeki olumsuz sonuçlar nedeni ile dışa bağımlılık ve ithalatın artması kaçınılmazdır. Bunun sonucunda et ve süt üretim maliyetlerinin artması ile tüketiciye ürün fiyatlarının artması olarak yansımaları olumsuz olacaktır (Sabancı ve Yavuz, 2015; Anonim, 2019d)

Türkiye’de tarım alanlarında son 15 yılda yüzde 12 düşüş olmuştur. Bununla beraber çiftçi sayısında da son 10 yılda yüzde 38 azalma olmuştur. Sosyal Güvenlik Kurumunda kayıtlı olan çiftçi sayısında yılları takiben bir azalma gözlemlenmektedir. 2008’de 1 milyon 127 bin olan çiftçi sayısı 2018’de 697 bine kadar gerileyerek yüzde 38 gibi ciddi bir oranda azalma gerçekleşmiştir. Tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısında ise bu azalma oranı yüzde 33 olmuştur (Anonim, 2019f). Son yıllarda mera alanlarının bitkisel üretim alanlarına dönüşümü artmıştır. Hayvansal üretim açısından öncelikli olarak yem kaynaklarından biri olan meraların yüksek maliyetler harcanarak bu dönüşümü, üretici ve tüketici açısından olumsuz sonuçlar yaratırken, ekolojik olarak dengenin bozulması ve o bölge ve yöreye özgü canlıların yok olması ile de olumsuz bir durum oluşturmuştur (Bayar, 2018).

## Sonuç ve Öneriler

Gelecek generasyon için, yaşanabilir bir doğa, gıda ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri tarım arazisi ve toprak bırakılması için kaynakların planlı ve rasyonel bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bunun için ülkemizdeki kaynaklarımızın amaç dışı kullanımının önlenmesi için gereken tedbirlerin alınarak, ileriye dönük yönetim politikaları ve stratejilerin geliştirilmesi sürece olumlu katkı sağlayacaktır. Bugüne kadar izlenen tarım politikaları ve ilgili mevzuat da tarım arazilerinin tarım dışı kullanılmasını etkileyen önemli faktörlerdendir. Tarım arazileri ve toprağın ekolojik, bitkisel üretim, sosyo-ekonomik ve endüstriyel olarak yasal zorunluluklar dışında amaca uygun olarak kullanılması gerekmektedir. Bunun için kullanıcıların sorumluluğunda gereken önlemlerin alınması zorunlu kılınmalıdır (Anonim, 2019b). Türkiye toprakları ve tarım arazileri için ulusal, güncel bir veri tabanının oluşturulması, yapılacak yatırım ve planlamalarda tarım arazilerinin sürdürülebilirliği ve arzu edilen hedeflere ulaşılmasında önemli bir adım olacaktır (Karaca ve ark., 2019). Tarım alanlarını korumak ve kalitesini arttırmak için çalışmalar hız kazanmalıdır (Turan ve ark, 2019). Ayrıca tarım arazi ve topraklarının özelliklerine göre sınıflandırılmaları ve üretim modelleri oluşturulmasında yararlı olacaktır.

Hayvancılık sektörü için büyük öneme sahip olan meraların amaç dışı kullanımı ile yemde dışa bağımlı olan

Türkiye'nin ithalattan vazgeçerek hızla hayvancılıkta üretimini artırması gerekmektedir. Mera alanları ıslah edilerek, yanlış kullanımının önlenmesi ile yetiştiricilerin kullanımına sunulması önemlidir. Türkiye'de daha önce çok çeşidi ve miktarı olan tarımsal ürünlerin üretiminin tekrar artırılarak dışarıdan alımları ile boşalan tarım alanlarının acilen üretime geçirilmesi önemlidir. Türkiye önemli bir tarım nüfusuna, verimli toprak ve tarım alanlarına sahiptir. Geleceğimiz için, hemen hemen hiçbir ülkenin sahip olmadığı iklim koşulları, ürün çeşidi ve potansiyele sahip ülkemizde tarım alanlarının doğru ve planlı değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Mevcut sorunların çözümünde güncel verilerin değerlendirilerek yeni eylem planları, politikalar ve çözüm odaklı örnek model ve projelerin yapılması gerekmektedir.

### Kaynaklar

- Akseki, H., Meşhur, M.Ç. 2013. Kentsel yayılma sonucu yapılaşmaya açılan verimli tarım alanları: Konya kenti deneyimleri. MEGARON 8(3):165-174.
- Aksoy, M. A. 1997. Türkiye'de tarım topraklarının amaç dışı kullanılması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst, Ankara.
- Anonim, 2019a. Tarım. <https://www.turkcebilgi.com/tar%C4%B1m>. Erişim tarihi: 20 Aralık 2019.
- Anonim, 2019b. Tarım arazilerinin korunması, kullanılması ve planlanmasına dair yönetmelik.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171209-3.htm>.

Erişim tarihi: 20 Aralık 2019.

- Anonim, 2019c. TÜİK Tarım arazileri verilerini paylaştı. <http://www.erkurumgazetesi.com.tr/haber/TUIK-Tarim-arazileri-verilerini-paylasti/116799>. Erişim tarihi: 20 Aralık 2019.

- Anonim, 2019d. Bitkisel üretim verileri. <https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/BUGEM.pdf>. Erişim tarihi: 20 Aralık 2019.

- Anonim, 2019e. Meraların imara açılması hayvancılıkta dışa bağımlılığı artırıyor. <https://tr.boell.org/tr/2015/12/29/meralarin-imara-acilmasi-hayvancilikta-disa-bagimlilik-artiriyor>. Erişim Tarihi: 20 Aralık 2019.

- Anonim, 2019f. Türkiye'de tarım alanları azalıyor, çiftçi sayısı yüzde 38 düştü. <https://tr.euronews.com/2019/02/20/turkiye-de-ciftci-sayisi-yuzde-38-dustu-tarim-alani-yuzde-12-azaldi>. Erişim Tarihi: 20 Aralık 2019.

- Bayar, R. 2018. Arazi kullanımını açısından türkiye'de tarım alanlarının değişimi, Coğrafi Bilimler Dergisi CBD 16 (2):187-200.

- Çolak, H.E, Memişoğlu, T. 2018. Trabzon İlinde tarımsal arazi kullanımındaki zamansal değişimin cbs ile belirlenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi 18:946-958.

- Dengiz, O., Sarıoğlu, F.E, 2011. Samsun İlinin potansiyel tarım alanlarının genel dağılımları ve toprak etüd ve haritalama çalışmalarının önemi. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi* 26(3):241-250.
- Gökkuş, A. 2018. Meralarımız ile ilgili bir değerlendirme. *TÜRKTÖB Dergisi* 25:6-8.
- Karaca, S., Sarğın, B., Türkmen, F. 2019. Bazı arazi ve toprak niteliklerinin coğrafi bilgi sistem analizleriyle incelenmesi: Van İli arazi ve toprak özellikleri. *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi* 6(2):199-205.
- Karakuş, K., Karakuş, S. 2017. Misuse of agricultural areas in our country. *International Iğdır Symposium*, 9-11 Ekim, Iğdır, Turkey.
- Sabancı, C.O., Yavuz, T. 2015. Çayır-mer'alarımızın korunması ve kullanımında değişimler ve yeni gelişmeler. *TMMOB, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1*, sayfa:154-160, Ankara.
- Topçu, P, 2012. Tarım arazilerinin korunması ve etkin kullanılmasına yönelik politikalar. *T.C. Kalkınma Bakanlığı. İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*.
- Turan, İ. D., Dengiz, O., Özyazıcı, M.A. 2019. Sinop İli tarım arazilerinin arazi kalite değerlendirmesi. *International Asian Congress on Contemporary Sciences*. April 15-24, Mecca, Saudi Arabia. P:56-71.
- Yılmaz, Ö. 2001. Tarım alanlarının amaç dışı kullanımı ve afyon örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(2):161-162